

**ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΛΑΠΛΩΝ ΤΥΠΩΝ
ΝΟΗΜΟΣΥΝΗΣ - ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΣΤΗΝ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ**

**DEVELOPING PRIMARY SCHOOL STUDENTS'
MULTIPLE INTELLIGENCES (M.I.) - AN EXEMPLARY
TEACHING IN FOURTH GRADE'S MODERN GREEK**

Αικατερίνη Ι. Κορδαλή

Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

MSc στην Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική - Διδακτική-Προγράμματα Σπουδών

Ε.Κ.Π.Α.

katerinamd2010@hotmail.com

Abstract

In his theory of Multiple Intelligences (MIs), Howard Gardner supports the multifactorial nature of human intelligence, consisted of a wide range of capabilities, which can be increased by the interaction of psycho-biological and environmental factors, especially family, school as well as other agents of socialization, aiming for the formation of completed human personalities. The present research study claims to demonstrate that the aforesaid aim can be implemented in modern school. The object of the study was the learning outcomes that can be brought about by teaching series on the subject of Modern Greek in the 4th grade of primary school, based on the principles of the MIs theory, incorporating related teaching methods, tools, instruments and activities. The conclusions resulting from this action research prove the effectiveness of the method in activating, optimizing and promoting students' types of intelligences, for the sake of reaching the learning objectives.

Key words

Multiple Intelligences, Howard Gardner, human intelligence, psycho-biological factors, environmental factors, action research.

Λέξεις κλειδιά

Πολλαπλοί Τύποι Νοημοσύνης, Howard Gardner, ανθρώπινη νοημοσύνη, ψυχοβιολογικοί παράγοντες, περιβαλλοντικοί παράγοντες, έρευνα δράσης.

1. Από την ενιαία στην πολλαπλή θεώρηση της νοημοσύνης - Η συμβολή του Gardner

Ο καθηγητής ψυχολογίας Δρ. Howard Gardner είναι από τους θεωρητικούς που υποστήριξαν την πολλαπλή διάσταση της ανθρώπινης νοημοσύνης και διατύπωσε τη θεωρία των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης (Π.Τ.Ν.).

Στο βιβλίο του *"Frames of Mind"* (2010) υποστηρίζει ότι κάθε άνθρωπος διαθέτει ένα σύνολο σχετικά ανεξάρτητων μεταξύ τους τύπων νοημοσύνης, ενώ απορρίπτει την ύπαρξη μιας και μοναδικής νοημοσύνης, της λεγόμενης «γενικής νοημοσύνης». Επιπλέον, υποστηρίζει ότι κάθε άνθρωπος διαθέτει όλους αυτούς τους διαφορετικούς τύπους νοημοσύνης αλλά σε διαφορετικό βαθμό (σελ.15,17) και ότι αυτοί οι ξεχωριστοί τύποι μπορούν να συνδυαστούν ποικιλοτρόπως από άτομα σε δεδομένα πολιτισμικά περιβάλλοντα (σελ.59). Έτσι, μετά από εκτενείς μελέτες κατέληξε να θεωρεί τη νοημοσύνη *«ως μια βιοψυχολογική δυνατότητα για επεξεργασία πληροφοριών, η οποία ενεργοποιείται σε ένα πολιτισμικό συγκεκριμένο, για την επίλυση προβλημάτων ή τη δημιουργία προϊόντων, τα οποία έχουν αξία στο πλαίσιο μιας δεδομένης κουλτούρας»* (Gardner, 1999:33-34).

Οι προϋποθέσεις ή τα κριτήρια στα οποία -κατά τον Gardner- πρέπει να ανταποκρίνεται μια ευφυΐα, ώστε να αξιώνει τη συμπερίληψή της στον κατάλογο των ανθρώπινων διανοητικών επιτηδειοτήτων, είναι τα εξής οχτώ: 1) Η ενδεχόμενη απομόνωση λόγω εγκεφαλικής βλάβης. 2) Η ύπαρξη ιδιοφυών μικρόνων, παιδιών-θαυμάτων και άλλων ξεχωριστών ατόμων. 3) Μια προσδιορίσιμη στοιχειώδης λειτουργία ή ένα σύνολο λειτουργιών. 4) Μια ιδιαίτερη αναπτυξιακή ιστορία μαζί με ένα προσδιορίσιμο σύνολο επιδόσεων που χαρακτηρίζουν τους ειδήμονες, ή αλλιώς, τα άτομα που έχουν φθάσει σε μια «κατάσταση ολοκλήρωσης». 5) Μια εξελικτική ιστορία και εξελικτική τεκμηρίωση. 6) Υποστήριξη από δοκιμασίες της πειραματικής ψυχολογίας. 7) Υποστήριξη από ψυχομετρικά ευρήματα. 8) Επιδεκτικότητα κωδικοποίησης σ' ένα σύστημα συμβόλων (Gardner, 2010:121-124). Με βάση τα προηγούμενα κριτήρια, ο ίδιος κατονομάζει οκτώ τύπους νοημοσύνης, τους ακόλουθους (Armstrong, 2000:2):

1. Γλωσσική Νοημοσύνη (Linguistic Intelligence): Αναφέρεται στην ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιεί με ακρίβεια τις λειτουργίες της γλώσσας, με στόχο την επικοινωνία και τη νοηματοδότηση.
2. Λογικο-μαθηματική Νοημοσύνη (Logical-Mathematical Intelligence): Αφορά στην ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους αριθμούς και να κατανοεί τα λογικά σχήματα, τις αριθμητικές σχέσεις, καθώς και άλλες μαθηματικές αφηρημένες έννοιες.
3. Χωρική/οπτική Νοημοσύνη (Spatial Intelligence): Σχετίζεται με την ικανότητα του

ατόμου να αντιλαμβάνεται με ακρίβεια τον οπτικό/χωρικό κόσμο και να μπορεί να μετασχηματίζει τις αρχικές αυτές οπτικο/χωρικές αντιλήψεις. Επιπλέον, περιλαμβάνει την ευαισθησία στα χρώματα, τις γραμμές, τα σχήματα, τις μορφές, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ αυτών των στοιχείων.

4. Κινησθητική Νοημοσύνη (Bodily-Kinesthetic Intelligence): Αναφέρεται σε άτομα που χρησιμοποιούν με ευχέρεια το σώμα τους προκειμένου να εκφράσουν προσωπικές ιδέες και συναισθήματα, ενώ είναι επιδέξια στη δημιουργία, το μετασχηματισμό και το χειρισμό των αντικειμένων.
5. Μουσική Νοημοσύνη (Musical Intelligence): Αναφέρεται στην ικανότητα αντίληψης, διάκρισης, σύνθεσης και έκφρασης μουσικών σχημάτων και φορμών. Επιπλέον, περιλαμβάνει την ευαισθησία στο ρυθμό, τον τόνο, τη μελωδία και το ύφος ενός μουσικού κομματιού.
6. Διαπροσωπική Νοημοσύνη (Interpersonal Intelligence): Είναι η ικανότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται και να ξεχωρίζει τις διαθέσεις, τα κίνητρα και τα συναισθήματα των άλλων, μέσα από τη σωστή αποκωδικοποίηση των εκφράσεων του προσώπου, της φωνής και των χειρονομιών του συνομιλητή, που οδηγεί σε μια αποτελεσματική επικοινωνία.
7. Ενδοπροσωπική Νοημοσύνη (Intrapersonal Intelligence): Αναφέρεται στην αυτογνωσία που αναπτύσσει το άτομο, η οποία το βοηθά να διαθέτει μια ακριβή εικόνα του εαυτού του, των δυνατοτήτων και των αδυναμιών του, καθώς και την αντίληψη των εσωτερικών διαθέσεων, κινήτρων, αισθημάτων και επιθυμιών του.
8. Οικολογική/φυσιογνωστική/νατουραλιστική Νοημοσύνη (Naturalistic Intelligence): Τα άτομα με νατουραλιστική νοημοσύνη είναι ειδικοί στο να αναγνωρίζουν και να κατηγοριοποιούν τα ποικίλα είδη χλωρίδας και πανίδας του περιβάλλοντός τους, καθώς και άλλους φυσικούς σχηματισμούς, π.χ. τα μεταλλεύματα. Επίσης, είναι εξοικειωμένοι με τον κόσμο των οργανισμών και, ενδεχομένως, διαθέτουν το ταλέντο της φροντίδας, της εξημέρωσης ή της αλληλεπίδρασης με διάφορα έμβια όντα.

Σε πιο πρόσφατα έργα του, ο Gardner πιθανολογεί για την ύπαρξη δύο ακόμη τύπων νοημοσύνης: πρώτον, της «πνευματικής» (spiritual intelligence) που αναφέρεται στην ικανότητα του ανθρώπου να έχει συνείδηση της ίδιας του της ύπαρξης και δεύτερον, της «υπαρξιακής» (existential intelligence) που σχετίζεται με την ανάγκη του να ψάχνει τις απαντήσεις στα μεγάλα υπαρξιακά ερωτήματα. Ωστόσο, ελλείψει ενός ικανοποιητικού αριθμού τεκμηρίων, ο ίδιος αποφεύγει να εντάξει την υπαρξιακή νοημοσύνη στον κατάλογό του, ενώ και η επιφυλακτικότητά του για την ύπαρξη της πνευματικής νοημοσύνης, τον οδηγεί στην κατάρτιση του τελικού καταλόγου του με τις 8 ½ νοημοσύνες.

2. Βασικές αρχές της θεωρίας των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης

Ύστερα από ποικίλες έρευνες και μελέτες πάνω στην ανθρώπινη νόηση, ο Gardner και οι συνεργάτες του κατέληξαν στα εξής συμπεράσματα:

1. Όλα τα φυσιολογικά άτομα αναπτύσσουν τουλάχιστον οκτώ τύπους νοημοσύνης σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό που είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους.
2. Κάθε άτομο διαθέτει σε διαφορετικό ποσοστό κάθε τύπο νοημοσύνης, ώστε σε κάθε άνθρωπο διαμορφώνεται ένα προσωπικό προφίλ, το οποίο και χρησιμοποιεί ανάλογα με την ιδιοσυγκρασία του.

Ο Gardner προτείνει ορισμένες βασικές αρχές αλλά και πρακτικές εφαρμογές, με βάση τις οποίες η θεωρία του θα μπορούσε να μετουσιωθεί σε εκπαιδευτική πράξη. Μία από αυτές είναι η *προώθηση της εξατομικευμένης μάθησης*, δηλαδή της μάθησης που λαμβάνει υπόψη και ενθαρρύνει το ιδιαίτερο «μείγμα» ικανοτήτων του/της κάθε μαθητή/-τριας, εφαρμόζοντας μεθόδους διδασκαλίας και πρακτικές αξιολόγησης που να ταιριάζουν στο/στη συγκεκριμένο/-η μαθητή/-τρια.

Μια άλλη βασική αρχή υποστηρίζει ότι η *μάθηση στο σχολείο πρέπει να αποβλέπει στη βαθύτερη κατανόηση του εκάστοτε διδακτικού αντικειμένου και όχι στη στείρα απομνημόνευση διάχυτων και ασυσχέτιστων μεταξύ τους πληροφοριών, όπως συμβαίνει στο παραδοσιακό σχολείο*. Ο ίδιος ο Gardner προτείνει ως αποτελεσματικές μεθόδους διδασκαλίας τρεις προσεγγίσεις: 1) την *προσέγγιση της παρατήρησης* (observational approach), 2) την *προσέγγιση της αντιμετώπισης* (confrontational approach) και 3) τη *συστηματική προσέγγιση* (systematic approach). Στο πλαίσιο αυτών των μεθόδων, τονίζει την αξία του θεσμού της «μαθητείας», της μουσειακής εκπαίδευσης και της μεθόδου project (Gardner, 1999:164-166), οι οποίες μπορούν εφαρμοσμένες κατά μόνας ή συνδυαστικά να επιφέρουν θετικά μαθησιακά αποτελέσματα.

Ο/Η εκπαιδευτικός πρέπει να μεριμνά για την οργάνωση ποικίλων δραστηριοτήτων, στις οποίες θα εμπλακούν οι μαθητές/-τριες, ανάλογα με το ιδιαίτερο διανοητικό τους προφίλ, ενώ δεν ολιγωρεί στο στάδιο της αξιολόγησης, όπου θα πρέπει να χρησιμοποιεί ποικίλα συναφή εργαλεία, προκειμένου να αξιολογείται ο κάθε τύπος νοημοσύνης και οι επιμέρους δεξιότητες που έχουν αναπτύξει οι μαθητές/-τριες στο πλαίσιο του μαθήματος. Για παράδειγμα, η γλωσσική ικανότητα δεν αξιολογείται με βάση την επίδοση ενός/μιας μαθητή/-τριας στο λεξιλόγιο, στην απόκτηση γλωσσικής ορολογίας ή άλλων γλωσσικών στοιχείων. Αντιθέτως, αξιολογούνται επιμέρους ικανότητες που συνιστούν εν συνόλω τη γλωσσική ικανότητα, όπως είναι π.χ. η ικανότητα αφήγησης μιας ιστορίας που παραπέμπει στο επάγγελμα του/της συγγραφέα ή η ικανότητα διεξαγωγής ενός ρεπορτάζ που σχετίζεται με το επάγγελμα του/της δημοσιογράφου κ.λπ. (Gardner & Hatch, 1989:6). Κατ' αυτόν τον τρόπο, αφενός η αξιολόγηση καθίσταται δίκαιη και αποκτά νόημα, αφετέρου προσφέρεται

η ευκαιρία στους/στις μαθητές/-τριες να εσωτερικεύσουν ορισμένους ρόλους των ενηλίκων, οι οποίοι οδηγούν βαθμηδόν σε συγκεκριμένες επαγγελματικές ασχολίες που αντιστοιχούν στις δυνατότητες που παρέχουν οι Π.Τ.Ν. Αυτή, εξάλλου, είναι μια ακόμη βασική αρχή που υποστηρίζει η θεωρία των Π.Τ.Ν.

3. Πρόταση διδασκαλίας

3.1. Σκοπός και στόχοι της πρότασης διδασκαλίας

Βασικός σκοπός της συγκεκριμένης πρότασης διδασκαλίας είναι η ενσωμάτωση στην καθημερινή διδακτική πράξη των μαθημάτων του δημοτικού σχολείου ορισμένων αρχών και προσεγγίσεων μάθησης και διδασκαλίας που προωθεί η θεωρία των Π.Τ.Ν., στοχεύοντας σε θετικά μαθησιακά αποτελέσματα.

Συνοπτικά, οι στόχοι της παρούσας πρότασης είναι:

- Να διευρύνει τον διδακτικό και παιδαγωγικό «ορίζοντα» του/της εκπαιδευτικού, αναδεικνύοντας διδακτικές προσεγγίσεις, δραστηριότητες και εργαλεία για το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στο δημοτικό σχολείο που βασίζονται στη θεωρία των Π.Τ.Ν.
- Να καταδεικνύει ότι το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στο δημοτικό σχολείο μπορεί να αποτελέσει πεδίο ανάπτυξης και προώθησης, όχι μόνο της «γλωσσικής», αλλά και των υπολοίπων οκτώ τύπων νοημοσύνης των μαθητών/-τριών.
- Να αποδείξει ότι μαθητές/-τριες με ανεπτυγμένους τους άλλους τύπους νοημοσύνης, πέραν της «γλωσσικής», μπορούν να επιτύχουν τους στόχους του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας, ασχολούμενοι με δραστηριότητες που ενεργοποιούν και απευθύνονται στο προσωπικό διανοητικό τους προφίλ.
- Να αποδείξει ότι η ανεπτυγμένη «γλωσσική» νοημοσύνη ορισμένων μαθητών/-τριών, μπορεί να προωθηθεί περαιτέρω μέσα από την ενασχόλησή τους με δραστηριότητες που απευθύνονται και αξιοποιούν άλλους τύπους νοημοσύνης, που είναι λιγότερο ανεπτυγμένοι στους/στις συγκεκριμένους/-νες μαθητές/-τριες.

Η συγκεκριμένη πρόταση διδασκαλίας δεν αναιρεί τους προτεινόμενους από το Αναλυτικό Πρόγραμμα διδακτικούς στόχους των υποενοτήτων, που είναι διαμορφωμένοι στη βάση μιας συγκεκριμένης διδακτικής και παιδαγωγικής κατεύθυνσης και στηρίζονται σε ένα δεδομένο θεωρητικό υπόβαθρο. Η παρούσα πρόταση έχει ως σημείο εκκίνησης τη θεωρία των Π.Τ.Ν., που αποτελεί και το θεωρητικό της υπόβαθρο.

Μέριμνα έχει ληφθεί, ώστε οι διαμορφωμένοι από τη γράφουσα διδακτικοί στόχοι να συνδέονται με δραστηριότητες που τους καθιστούν επιτεύξιμους, ενώ θεωρείται ότι είναι διατυπωμένοι με τρόπο που επιτρέπει στον/στην εκπαιδευτικό να προβεί

σε πρακτικές διαφοροποίησης και εξατομίκευσης της διδασκαλίας του/της, εάν κρίνει ότι υπάρχει ανάγκη για κάτι τέτοιο.

3.2. Ταυτότητα διδασκαλίας

Η πρόταση διδασκαλίας αφορά στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Δ' δημοτικού. Η προτεινόμενη διδακτική ενότητα είναι η 6^η από το βιβλίο «Γλώσσα Δ' δημοτικού», τεύχος β', με τίτλο «Ιστορίες Παιδιών» (Διακογιώργη κ.ά., 2008α). Οι προς διδασκαλία υποενότητες/κείμενα είναι: 1) «Κορίτσι»-Οδυσσέας Ελύτης (σελ.8), 2) «Το μεγάλο μυστικό»-Μάρκος Κάβουρας (σελ.10-11). Ο προβλεπόμενος χρόνος διδασκαλίας είναι δύο (2) διδακτικά δώρα για κάθε κείμενο. Συνολικά και για τα δύο κείμενα θα χρειαστούν τέσσερα (4) διδακτικά δώρα. Ο χώρος διεξαγωγής των διδασκαλιών είναι η σχολική αίθουσα, η οποία θα είναι εξοπλισμένη με έναν τουλάχιστον Η/Υ και έναν βιντεοπροβολέα.

3.3. Σχεδιασμός επιμέρους διδασκαλιών: Μαθησιακοί στόχοι, δραστηριότητες και διδακτικές ενέργειες εκπαιδευτικού

3.3.1. 1^ο διδακτικό δώρο: 1^η υποενότητα - «Κορίτσι»

1^η Φάση: Προετοιμασία ψυχολογική και γνωσιολογική

Ο/Η εκπαιδευτικός ξεκινάει τη διδασκαλία της καινούργιας ενότητας εισάγοντας τους/τις μαθητές/-τριες σ' αυτήν. Αναγιγνώσκει τον τίτλο «Ιστορίες παιδιών» και τους ζητά να παρατηρήσουν την εικόνα. Ακολουθεί συζήτηση. Στόχος είναι η προσέλκυση της προσοχής και του ενδιαφέροντος των μαθητών/-τριών, καθώς και η ψυχολογική και γνωσιολογική προετοιμασία. Τέλος, αναγιγνώσκει τους διδακτικούς στόχους που αποτελούν τους προοργανωτές της ενότητας.

Το συγκεκριμένο δώρο θα αφιερωθεί στην επεξεργασία του πρώτου κειμένου της ενότητας, με τίτλο «Κορίτσι». Ο/Η εκπαιδευτικός καλεί τους/τις μαθητές/-τριες να διαβάσουν τον τίτλο του ποιήματος και να ρίξουν μια ματιά στη δομή του, χωρίς όμως να το διαβάσουν. Οι μαθητές/-τριες πρέπει να αντιληφθούν ότι πρόκειται για ένα ποίημα παρατηρώντας τα χαρακτηριστικά του (π.χ. έκταση). Με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού κάνουν υποθέσεις επί του περιεχομένου, οι οποίες καταγράφονται στον πίνακα.

2^η Φάση: Επαφή των μαθητών με τα δεδομένα

Δραστηριότητα 1^η (ομαδική)

Ο/Η εκπαιδευτικός δίνει στις ομάδες των μαθητών/-τριών κομμένα και ανακατεμένα τα δίστιχα του ποιήματος, δίνοντάς τους την οδηγία να τα βάλουν στη σειρά προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ποίημα με νόημα.

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να συνθέσουν ένα ποίημα το οποίο θα έχει νόημα, βάζοντας στη σειρά τα δοθέντα δίστιχα.
- **Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:** Γλωσσική, Διαπροσωπική
- **Παραλλαγή:** Ο/Η εκπαιδευτικός δίνει στους/στις μαθητές/-τριες εικόνες που αντιστοιχούν σε κάθε δίστιχο και τους ζητά, αφού διαβάσουν το ποίημα, να αντιστοιχίσουν κάθε εικόνα με το δίστιχο στο οποίο αναφέρεται.
- **Στόχος παραλλαγής:** Οι μαθητές/-τριες να αντιστοιχίσουν το κάθε δίστιχο με την οπτικοποιημένη του εκδοχή και να συνθέσουν το ποίημα βάζοντας στη σειρά κάθε ζευγάρι εικόνας-δίστιχου.
- **Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:** Γλωσσική, Χωρική/Οπτική, Διαπροσωπική.

Μετά την ολοκλήρωση, ο/η εκπαιδευτικός τους/τις καλεί να διαβάσουν τις συνθέσεις τους χωρίς να ακολουθήσει σχολιασμός. Έπειτα, γίνεται μεγαλόφωνη ανάγνωση του ποιήματος από τον/την εκπαιδευτικό και οι ομάδες μαθητών/-τριών βάζουν τα δίστιχα στη σωστή σειρά (εάν κάποιες δεν το είχαν καταφέρει). Χωρίζουν το ποίημα σε στροφές και αριθμούν τους στίχους.

Δραστηριότητα 2^η (ομαδική)

Ο/Η εκπαιδευτικός βάζει στους/στις μαθητές/-τριες να ακούσουν τη μελωδία του ποιήματος «Κορίτσι», μελοποιημένο από τον Μίκη Θεοδωράκη. Με τη βοήθεια βιντεοπροβολέα προβάλλει τους στίχους του ποιήματος. Καλεί τις ομάδες των μαθητών/-τριών να προσπαθήσουν να τραγουδήσουν το ποίημα, ώστε να ταιριάζει στη μελωδία (καραόκε).

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να προσπαθήσουν να ταιριάξουν τους στίχους του ποιήματος στη μελωδία, ώστε να προκύψει ένα αρμονικό τραγούδι (δισαισθητική αντίληψη του μέτρου και του ρυθμού στην ποίηση και το τραγούδι).
- **Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:** Μουσική

Έπειτα, ο/η εκπαιδευτικός βάζει στους/στις μαθητές/-τριες να ακούσουν το τραγούδι και το τραγουδούν όλοι μαζί. Ακολουθεί η επεξεργασία του ποιήματος.

3^η Φάση: Επεξεργασία των δεδομένων και εξαγωγή συμπερασμάτων

Δραστηριότητα 3^η (ομαδική)

Ο/Η εκπαιδευτικός έχει ετοιμάσει κάρτες, καθεμία από τις οποίες εμπεριέχει μια ερώτηση που αφορά στο ποίημα. Κάθε ομάδα παίρνει τυχαία ίσο αριθμό καρτών.

Σε 5-10 λεπτά καταγράφουν τις απαντήσεις τους σε ένα φύλλο εργασίας ή τις αποδίδουν με σχέδιο ή ζωγραφιά. Ο/Η εκπαιδευτικός θέτει μία μία κάθε ερώτηση και η ομάδα που έχει κληθεί να την απαντήσει διαβάζει ή περιγράφει την απάντηση που έδωσε. Παράλληλα, καταγράφει τις απαντήσεις των ομάδων στον πίνακα, σχηματίζοντας ένα σχεδιάγραμμα (ή νοητικό χάρτη) του ποιήματος με τις κατάλληλες λέξεις-κλειδιά που το στοιχειοθετούν, ενώ γίνεται ανάλυση κάθε απάντησης.

Προτεινόμενες ερωτήσεις περιεχομένου: 1) Ποιος είναι ο/η πρωταγωνιστής/-στρια του ποιήματος;;, 2) Πού βρίσκεται το κορίτσι;;, 3) Με τι ασχολείται το κορίτσι;;, 4) Υπάρχουν άλλα πρόσωπα στο μέρος, όπου βρίσκεται το κορίτσι; Αν ναι, τι κάνουν;; 5) Τι μπορείτε να ακούσετε;; 6) Πώς πιστεύετε ότι νιώθει το κορίτσι καθώς παίζει στη φύση; κ.λπ.

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να κατανοήσουν το ποίημα, προσεγγίζοντάς το με τη φαντασία τους και ενεργοποιώντας τις περισσότερες αισθήσεις και τους τύπους νοημοσύνης τους.
- **Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:** Γλωσσική, Χωρική/Οπτική, Ενδοπροσωπική, Διαπροσωπική, Νατουραλιστική

Δραστηριότητα 4^η (ομαδική)

Οι μαθητές/-τριες δουλεύουν σε ομάδες, πάνω στα ποιητικά σχήματα της *προσωποποίησης* και της *υπερβολής*. Με βοηθητικές ερωτήσεις του/της εκπαιδευτικού εντοπίζουν τα σχήματα λόγου, αναφέροντας τους συναφείς στίχους. Ακολουθεί συζήτηση που επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο το «*Κορίτσι*» βλέπει τον κόσμο και τη φύση.

Έπειτα, ο/η εκπαιδευτικός ορίζει για κάθε ομάδα μαθητών/-τριών να εργαστεί πάνω σε ορισμένα δίστιχα. (Καλό είναι κάθε ομάδα να επεξεργαστεί τον ίδιο αριθμό δίστιχων). Οι μαθητές/-τριες από κάθε ομάδα καλούνται να διαβάσουν τα δίστιχα χαμηλόφωνα, να κλείσουν τα μάτια και να φανταστούν την εικόνα για κάθε δίστιχο. Έπειτα, ζωγραφίζουν τις εικόνες σε ένα χαρτί, προσπαθώντας να αποτυπώσουν τα ποιητικά σχήματα που εξετάστηκαν προηγουμένως (όπου υπάρχουν) με τη χρήση της φαντασίας τους. Όταν τελειώσουν όλες οι ομάδες, συνθέτουν τις εικόνες που έφτιαξαν βάζοντάς τες στη σειρά σύμφωνα με το ποίημα. Η εργασία μπορεί να αναρτηθεί στην τάξη.

- **Στόχοι:** Οι μαθητές/-τριες:
- να κατανοήσουν τα ποιητικά σχήματα της *προσωποποίησης* και της *υπερβολής* και να προσπαθήσουν, σε συνεργασία μεταξύ τους, να τα οπτικοποιήσουν με τη βοήθεια της φαντασίας τους.

- να κατανοήσουν ότι ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά βλέπουν τον κόσμο διαφέρει από τον τρόπο με τον οποίο τον βλέπουν οι μεγάλοι.
- *Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:* Γλωσσική, Χωρική/Οπτική, Διαπροσωπική

4^η Φάση: Αξιολόγηση-Ανακεφαλαίωση

Η 4^η φάση δε θα αποτελέσει ξεχωριστή φάση σε αυτό το διδακτικό δίωρο, καθώς δεν προβλέπεται η ολοκλήρωση της υποενότητας. Ως δραστηριότητα ανακεφαλαίωσης μπορεί να εκληφθεί το δεύτερο σκέλος της προηγούμενης δραστηριότητας, κατά την οποία οι μαθητές/-τριες καλούνται να εικονογραφήσουν το ποίημα. Με αυτόν τον τρόπο, ολοκληρώνεται το 1^ο διδακτικό δίωρο.

3.3.2. 2^ο διδακτικό δίωρο: 1^η υποενότητα - «Κορίτσι»

1^η Φάση: Προετοιμασία ψυχολογική και γνωσιολογική

Η διδασκαλία ξεκινά με υπενθύμιση από τους/τις μαθητές/-τριες του βασικού θέματος του ποιήματος.

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να προετοιμαστούν ψυχολογικά και γνωσιολογικά προκειμένου να συμμετάσχουν ενεργά στις δραστηριότητες των επόμενων φάσεων.

2^η Φάση: Επαφή των μαθητών με τα δεδομένα

Δραστηριότητα 1^η (όλη η τάξη)

Ο/Η εκπαιδευτικός ενημερώνει τους/τις μαθητές/-τριες ότι θα ασχοληθούν με το θέμα «Ο κόσμος του παιδιού και ο κόσμος των μεγάλων». Οι μαθητές/-τριες κάθονται σε κύκλο με τον/την εκπαιδευτικό ανάμεσα και διεξάγεται συζήτηση με άξονα τις παρακάτω ερωτήσεις. Ο/Η εκπαιδευτικός κρατάει στα χέρια ένα μπαλάκι ή κάποιο άλλο αντικείμενο, θέτει το πρώτο ερώτημα και το πετά στο/στη μαθητή/-τρια που καλείται να απαντήσει. Μόλις ολοκληρώσει την απάντηση το επιστρέφει στον/στην εκπαιδευτικό. Ο/Η εκπαιδευτικός θέτει ένα άλλο ερώτημα κ.ο.κ.

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να διατυπώσουν τις απόψεις τους για το υπό συζήτηση θέμα, εκφράζοντας προσωπικές σκέψεις και συναισθήματα ως παιδιά, αλλά και προσπαθώντας να μπουν στη θέση των μεγάλων και να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα που μπορεί να νιώθουν εκείνοι.
- *Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:* Γλωσσική, Κινησθητική, Ενδοπροσωπική, Διαπροσωπική

(Οι ερωτήσεις σχετικά με το θέμα «Ο κόσμος του παιδιού και ο κόσμος των μεγάλων» μπορούν να αφορούν: 1) ελεύθερο χρόνο, 2) παρέα με φίλους, 3) λογοτεχνία, 4) προγράμματα στην τηλεόραση, 5) ντύσιμο, 6) φαγητό, 7) ενδιαφέροντα, 8) υποχρεώσεις, 9) πράγματα/καταστάσεις που προκαλούν διάφορα συναισθήματα κ.λπ.)

3^η Φάση: Επεξεργασία των δεδομένων και εξαγωγή συμπερασμάτων

Δραστηριότητα 2^η (ατομική)

Η προηγούμενη δραστηριότητα αποτελεί προεργασία για την παρούσα. Ο/Η εκπαιδευτικός δίνει σε κάθε μαθητή/-τρια ένα φύλλο χαρτί. Τους/Τις καλεί να το χωρίσουν στα δύο και σε κάθε μέρος να βάλουν τον τίτλο «Ο κόσμος του παιδιού» και «Ο κόσμος των μεγάλων». Ζητά να εκφραστούν με όποιον τρόπο θέλουν (λέξεις-προτάσεις, σκέψεις σε ημερολόγιο, ζωγραφιές-σχέδια, ποίημα με ομοιοκαταληξία και ρυθμό, παντομίμα, καταγραφή χαρακτηριστικών ταξινομημένα σε πίνακα, κολάζ ή συνδυασμό περισσότερων τρόπων κ.λπ.) και να εκφράσουν την αντίθεση ανάμεσα στους δύο κόσμους, βάσει όσων συζητήθηκαν.

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να εκφράσουν με όποιον τρόπο θέλουν προσωπικές απόψεις και σκέψεις για το θέμα: «Ο κόσμος του παιδιού και ο κόσμος των μεγάλων», ενεργοποιώντας τα προσωπικά τους «κανάλια» κατανόησης και αντίληψης.
- **Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:** Γλωσσική, Μουσική, Χωρική/Οπτική, Κινησθητική, Ενδοπροσωπική, Διαπροσωπική, Νατουραλιστική

Δραστηριότητα 3^η (ομαδική)

Ο/Η εκπαιδευτικός γράφει στον πίνακα τους εξής στίχους: 1) «μπαίνω μέσα στον μπαξέ», 2) «πέφτω πάνω στη ροδιά», 3) «πάνω στη βατομουριά».

Με κατάλληλη καθοδήγηση, οδηγεί τους/τις μαθητές/-τριες να απαντήσουν στις ερωτήσεις: «Πού μπαίνω;», «Πού πέφτω;» και τονίζει με χρωματιστή κιμωλία ή μαρκαδόρο τις απαντήσεις «στον μπαξέ», «στη ροδιά», «στη βατομουριά». Έπειτα, ζητά να παρατηρήσουν πότε μπαίνει το τελικό -ν (πριν από φωνήεν ή δίψηφο σύμφωνο). Διατυπώνουν έναν πρόχειρο κανόνα.

Στη συνέχεια, τους καλεί να σκεφτούν άλλες φράσεις-τοπικούς προσδιορισμούς, που θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν αυτές που υπάρχουν στο ποίημα. Οι μαθητές/-τριες στην ομάδα τους καταγράφουν όσες περισσότερες φράσεις μπορούν σε ένα φύλλο χαρτί (καταιγισμός ιδεών-brainstorming), τις ανακοινώνουν και ο/η εκπαιδευτικός καταγράφει στον πίνακα όσες φράσεις κρίνει κατάλληλες για την περαιτέρω διδασκαλία του γραμματικού φαινομένου. Ενδεικτικά, καταγράφει:

1. Μπαίνω μέσα: *στον κήπο, στην αυλή, στην τάξη κ.λπ.*
2. Πέφτω πάνω: *στον τοίχο, στην κολόνα, στον άλλον κ.λπ.*

Καλό είναι να συμπεριλάβει όχι μόνο αρσενικά και θηλυκά, αλλά και ουδέτερα, ως αντιπαραδείγματα, π.χ. *στο δωμάτιο, στο κουτί κ.λπ.*

Μετά από τη συγκέντρωση αρκετών φράσεων, συζητείται στην ολομέλεια της

τάξης, τότε μπαίνει το τελικό -ν και τότε δε χρειάζεται και οι μαθητές/-τριες με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού διατυπώνουν τον κανόνα.

Επίσης, ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να δώσει στους/στις μαθητές/-τριες έναν μνημονικό κανόνα με τη μορφή ενός δίστιχου με ομοιοκαταληξία για το πότε μπαίνει το τελικό -ν, τον εξής: «**Κάποτε, ο μπαμπάς με την νταντά κάθονταν στο γκαράζ και ξέχασαν να ψήσουν τα τσουρέκια, επειδή άκουγαν τζαζ.**».

Μπορεί να παρακινήσει τους/τις μαθητές/-τριες να σκεφτούν έναν δικό τους αντίστοιχο μνημονικό κανόνα και να βρουν μια μελωδία που να ταιριάζει στο δίστιχο ή να το απαγγείλουν με ρυθμό ραπ (rap) μουσικής, δραστηριότητα που συμβάλλει στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας των μαθητών/-τριών, αλλά και της μουσικής νοημοσύνης. Αυτή μπορεί να θεθεί ως προαιρετική δραστηριότητα για το σπίτι.

4^η Φάση: Αξιολόγηση- Ανακεφαλαίωση

Συναφής με την προηγούμενη δραστηριότητα είναι μια άσκηση εφαρμογής-εμπέδωσης του διδαχθέντος γραμματικού φαινομένου, η οποία μπορεί να δοθεί στους/στις μαθητές/-τριες (βλ. **Εικόνα 1**) και ύστερα να γίνει ετεροδιόρθωση μεταξύ τους.

Εικόνα 1: Προτεινόμενο φύλλο εργασίας

Φύλλο εργασίας

Δραστηριότητα: Επιλέξε τη σωστή λέξη που βρίσκεται μέσα στην παρένθεση, προσέχοντας πότε χρειάζεται το τελικό -ν και πότε δε χρειάζεται και γράψε τη στο κενό. Μόλις τελειώσεις, ανταλλάξτε με το/τη διπλανό/-νή σου τα φύλλα εργασίας σας και διορθώστε τα.

ΤΑ ΠΕΝΤΟΒΟΛΑ

Παίζεται από δυο παίκτες. Ο κάθε παίκτης έχει πέντε πέτρες στο μέγεθος ενός μεγάλου φουντουκιού. Αυτός που ξεκινά πρώτος πετάει μια πέτρα, από τις πέντε, (στο / στον) ..... αέρα και με μια γρήγορη κίνηση, προσπαθεί να πάρει μια άλλη. Συγχρόνως προσπαθεί να πιάσει και (τη / την) ..... άλλη που πέφτει. Κάνει το ίδιο και με τις υπόλοιπες πέτρες. Όταν χάσει ένας παίκτης παίζει ο άλλος. Ύστερα κάνει το ίδιο και με τις υπόλοιπες πέτρες, πάνοντας, από κάτω δύο πέτρες. Το ίδιο κάνει πάνοντας, από κάτω τρεις πέτρες και μετά με τέσσερις. Μετά περνάμε (στη / στην) ..... πιο δύσκολη φάση. Ενένουμε τις δύο παλάμες μας, βάζουμε μέσα τις πέντε πέτρες, τις πετάμε (στο / στον) ..... αέρα και καθώς οι πέτρες πέφτουν από ψηλά, με μια γρήγορη κίνηση, γυρίζουμε τα χέρια (στη / στην) ..... πάνω πλευρά και προσπαθούμε να πιάσουμε τις πέντε πέτρες που πέφτουν.

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να κατανοήσουν τη χρήση του τελικού -ν και να μπορούν να εφαρμόζουν τον αντίστοιχο γραμματικό κανόνα στο γραπτό και προφορικό τους λόγο.
- **Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:** Γλωσσική, Χωρική/Οπτική, Διαπροσωπική, Μουσική

Δραστηριότητα 4^η (ομαδική)

Οι μαθητές/-τριες παίζουν το παιχνίδι «Πεντόβολα», αφού εξηγηθούν οι οδηγίες του παιχνιδιού από τον/την εκπαιδευτικό ή από κάποιο/-α μαθητή/-τρια που τις έχει κατανοήσει. Οι οδηγίες εμπεριέχονται στο παραπάνω φύλλο εργασίας.

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να χαλαρώσουν παίζοντας ένα παραδοσιακό παιδικό παιχνίδι που έχουν γνωρίσει μέσα από προηγούμενη δραστηριότητα.
- **Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:** Κινησθητική

3^ο διδακτικό δώρο: 2^η υποενότητα - «Το μεγάλο μυστικό»

1^η Φάση: Προετοιμασία ψυχολογική και γνωσιολογική

Το συγκεκριμένο διδακτικό δώρο θα αφιερωθεί στην επεξεργασία του δεύτερου κειμένου της ενότητας, με τίτλο «Το μεγάλο μυστικό». Κατά την 1^η φάση στόχος είναι η ψυχολογική και γνωσιολογική προετοιμασία των μαθητών/-τριών.

Πριν την ανάγνωση του κειμένου, ο/η εκπαιδευτικός παρουσιάζει σε PowerPoint τον παρακάτω πίνακα ζωγραφικής ή κάποιον σχετικό.

Εικόνα 2

(πηγή: http://dreamkindergarten.blogspot.gr/2012/11/blog-post_24.html)

Καλεί τους/τις μαθητές/-τριες να παρατηρήσουν τον πίνακα. Συζητούν για τη στάση του σώματος των κοριτσιών και εκφράζουν ιδέες για το τι μπορεί να λείπει το ένα στο άλλο (ένα μυστικό). Έπειτα, ανοίγουν το βιβλίο, διαβάζουν τον τίτλο του κειμένου και παρατηρούν την εικόνα στη σελίδα 11, προκειμένου να γίνει η σύνδεση με τον πίνακα ζωγραφικής. Κατά τη διάρκεια της μεγαλόφωνης ανάγνωσης που θα ακολουθήσει, υπογραμμίζουν τα ονόματα των πρωταγωνιστών της ιστορίας, τα λόγια του καθενός, καθώς και λέξεις ή/και εκφράσεις που δηλώνουν τα συναισθήματά τους.

2^η Φάση: Επαφή των μαθητών με τα δεδομένα

Δραστηριότητα 1^η (ομαδική)

Ξεκινά η μεγαλόφωνη ανάγνωση, ενώ ακούγεται ως μουσική υπόκρουση ένα μουσικό κομμάτι που ταιριάζει με τη δράση της αφήγησης (προτεινόμενο κομμάτι: *Divenire-Ludovico Einaudi*) και προβάλλεται μια εικόνα θαλάσσιας σπηλιάς, ώστε να δημιουργηθεί το κατάλληλο σκηνικό της αφήγησης.

Στο τέλος της ανάγνωσης, οι μαθητές/-τριες συμπληρώνουν την άσκηση 1, σελ. 12 απ' το βιβλίο του μαθητή (Διακογιώργη κ.ά., 2008α). Έπειτα, ο/η εκπαιδευτικός παρουσιάζει με βιντεοπροβολέα έναν πίνακα διπλής εισόδου 8x8, σαν τον παρακάτω ή φτιάχνει έναν ανάλογο στον πίνακα με κιμωλίες ή μαρκαδόρους:

Πίνακας 1: Άσκηση επεξεργασίας κειμένου

Όνομα/ Συναίσθημα	Μάρκος	Κωσταντής	Δημήτρης	Γρηγόρης	Νικολής	Σταύρακας	Πιπίλας
Φόβος							
Ντροπή							
Ανατριχίλα							
Δέος							
Θάρρος							
Ανακούφιση							

Σε φύλλο εργασίας, όπου θα υπάρχει ο ίδιος πίνακας και με βάση τα όσα υπογράμμισαν κατά τη μεγαλόφωνη ανάγνωση, οι μαθητές/-τριες καλούνται να τον συμπληρώσουν στις ομάδες τους. Ακολουθεί συζήτηση γύρω από τα παρακάτω ερωτήματα: 1) Ποιο είναι το κυρίαρχο συναίσθημα που νιώθουν τα παιδιά;; 2) Ποιος είναι ο πιο θαρραλέος; Με ποιες εκφράσεις φαίνεται αυτό το συναίσθημα;; 3) Υπάρχει κάποιο παιδί που κρύβει τα πραγματικά του συναισθήματά του; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Τι νιώθει στην πραγματικότητα; 4) Υπάρχει κάποιο παιδί που παραδέχεται τα πραγματικά του συναισθήματα; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Πώς ακριβώς το λείπει;

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να ανιχνεύσουν μέσα από εκφράσεις του κειμένου τα συναισθήματα που νιώθουν οι πρωταγωνιστές της ιστορίας.
- **Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:** Γλωσσική, Λογικο-μαθηματική, Χωρική/Οπτική, Διαπροσωπική

Δραστηριότητα 2^η (ομαδική)

Ο/Η εκπαιδευτικός προμηθεύει τις ομάδες των μαθητών/-τριών με ένα φύλλο εργασίας που εμπεριέχει έναν ημι-συμπληρωμένο νοητικό χάρτη της ιστορίας. Τα στοιχεία που θα εμπεριέχει είναι: 1) τίτλος, 2) ονόματα πρωταγωνιστών, 3) τόπος ιστορίας, 4) χρόνος ιστορίας, 5) πρόβλημα, 6) προτεινόμενες λύσεις, 7) τελική λύση του προβλήματος. Κάθε ομάδα θα αναλάβει να βρει ορισμένα μόνο απ' τα προηγούμενα στοιχεία και να τα συμπληρώσει στο φύλλο εργασίας. Οι ομάδες των μαθητών/-τριών τα παρουσιάζουν προφορικά ένα ένα, όπως τα κατέγραψαν και, χρησιμοποιώντας το διαδικτυακό εργαλείο Bubbl.us στον υπολογιστή δημιουργείται σταδιακά ο νοητικός χάρτης της ιστορίας. Ο χειρισμός του υπολογιστή μπορεί να γίνεται είτε από τον/την εκπαιδευτικό, είτε, για κάθε στοιχείο, από ένα μέλος της κάθε ομάδας. (Ο/Η εκπαιδευτικός καλό είναι να έχει κάνει μια προεργασία πάνω στο νοητικό χάρτη για οικονομία χρόνου).

Ένα παράδειγμα του συγκεκριμένου νοητικού χάρτη με τη χρήση του εργαλείου Bubbl.us είναι το εξής:

Εικόνα 3: Νοητικός χάρτης της ιστορίας «*Το μεγάλο μυστικό*» με τη χρήση του εργαλείου Bubbl.us

(πηγή: <https://bubbl.us/mindmap>)

- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να βρουν και να κατανοήσουν τα βασικά στοιχεία του κειμένου και να τα παρουσιάσουν με τη μορφή νοητικού χάρτη, χρησιμοποιώντας το διαδικτυακό εργαλείο Bubbl.us.
- **Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται:** Γλωσσική, Λογικο-μαθηματική, Χωρική/Οπτική, Διαπροσωπική

3^η Φάση: Επεξεργασία των δεδομένων και εξαγωγή συμπερασμάτων

Δραστηριότητα 3^η (ομαδική)

Σ' ένα κουτί ο/η εκπαιδευτικός έχει τοποθετήσει διπλωμένα χαρτάκια, καθένα από τα οποία περιλαμβάνει μια δραστηριότητα επεξεργασίας του κειμένου. Ως παράδειγμα αναφέρονται οι εξής:

- Δημιουργία πρότασης-γρίφου, με τη μορφή κωδικού (εικono-λέξεις, αναγραμματισμοί λέξεων κ.λπ.), που θα κρύβει το μεγάλο μυστικό της ιστορίας. Οι συμμαθητές προσπαθούν να λύσουν το γρίφο (γλωσσική, λογικο-μαθηματική και χωρική/οπτική νοημοσύνη).
- Δημιουργία κόμικς για την απόδοση της σκηνής του διαλόγου μεταξύ του Μάρκου (αφηγητή) και του Κωσταντή (αρχηγού) (χωρική/οπτική νοημοσύνη).
- Σύνθεση μελωδίας ως μουσική επένδυση της ιστορίας, με τη χρήση μουσικών οργάνων. Ανάγνωση του κειμένου με μουσική υπόκρουση τη νέα μελωδία (μουσική νοημοσύνη).
- Ζωγραφική απόδοση της σκηνής όπου τα παιδιά-πρωταγωνιστές βρίσκονται μέσα στη σπηλιά (χωρική/οπτική νοημοσύνη).
- Μίμηση με παντομίμα των πρωταγωνιστών της ιστορίας. Οι συμμαθητές προσπαθούν να μαντέψουν (κινησθητική νοημοσύνη).
- Ηχογράφηση με μαγνητόφωνο σε πρώτο πρόσωπο των σκέψεων και των προβληματισμών του Κωσταντή για την περιπέτεια που έζησε και τα πραγματικά του συναισθήματα (γλωσσική, ενδοπροσωπική και διαπροσωπική νοημοσύνη).
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο και δημιουργία κολάζ με εικόνες και λεζάντες από θαλάσσιες σπηλιές της Ελλάδας (νατουραλιστική και χωρική/οπτική νοημοσύνη).
- **Στόχος:** Οι μαθητές/-τριες να μάθουν να επεξεργάζονται ένα κείμενο μέσα από την ενασχόληση με δραστηριότητες που ενεργοποιούν και αναπτύσσουν διαφορετικά «κανάλια» αντίληψης και πολλαπλούς τύπους νοημοσύνης.

4^η Φάση: Αξιολόγηση-Ανακεφαλαίωση

Η 4^η φάση της αξιολόγησης-ανακεφαλαίωσης συνδυάζεται με την προηγούμενη.

Οι εργασίες που θα προκύψουν θα παρουσιαστούν από τις ομάδες στην τάξη και θα αποτελέσουν το αντικείμενο αξιολόγησης της διδασκαλίας.

3.3.4. 4^ο διδακτικό δίωρο: 2^η υποενότητα - «Το μεγάλο μυστικό»

1^η Φάση: Προετοιμασία ψυχολογική και γνωσιολογική

Ένας/μία μαθητής/-τρια αφηγείται την ιστορία απ' το προηγούμενο μάθημα. Ο/Η εκπαιδευτικός σημειώνει στον πίνακα τυχόν χρονικούς προσδιορισμούς που χρησιμοποιεί ο/η μαθητής/-τρια, χωρίς να διακόπτει την αφήγηση ή να δίνει εξηγήσεις. Στο τέλος, ζητά από τους υπόλοιπους να διαβάσουν τις λέξεις που έγραψε και να πουν πότε και γιατί τις χρησιμοποιούμε.

Στόχοι: Οι μαθητές/-τριες:

- να θυμηθούν την ιστορία με την οποία ασχολήθηκαν στο προηγούμενο μάθημα.
- να εισαχθούν στο γραμματικό φαινόμενο που θα διδαχθεί.

2^η Φάση: Επαφή των μαθητών με τα δεδομένα

Δραστηριότητα 1^η (ομαδική)

Ο/Η εκπαιδευτικός προβάλλει ορισμένες μπερδεμένες εικόνες που απεικονίζουν διαφορετικές σκηνές από μια μικρή ιστορία (βλ. **Εικόνα 4**). Οι μαθητές/-τριες τις βάζουν στη σωστή χρονική σειρά. Έπειτα, λένε μία πρόταση που να περιγράφει κάθε σκηνή ξεχωριστά, ώστε να προκύψει μια σύντομη αφήγηση της ιστορίας.

Εικόνα 4: Παράδειγμα ιστορίας που αποτελείται από μπερδεμένες εικόνες

Τονίζει στους/στις μαθητές/-τριες τη σημασία, τα γεγονότα να βρίσκονται σε χρονική αλληλουχία και να χρησιμοποιούνται οι κατάλληλοι χρόνοι της αφήγησης (Αόριστος και Παρατατικός) και οι κατάλληλοι χρονικοί προσδιορισμοί. Παρουσιάζει μια εκδοχή της μπερδεμένης ιστορίας (βλ. **Εικόνα 5**) και καλεί τους/τις μαθητές/-τριες, αφού αντιστοιχίσουν εικόνα με πρόταση, να υπογραμμίσουν τα ρήματα και τους χρονικούς προσδιορισμούς. Ακολουθεί διδασκαλία.

Εικόνα 5: Μια πιθανή εκδοχή της ιστορίας**3^η Φάση: Επεξεργασία των δεδομένων και εξαγωγή συμπερασμάτων****Δραστηριότητα 2^η (ομαδική)**

Ο/Η εκπαιδευτικός προμηθεύει την κάθε ομάδα με ένα φύλλο εργασίας και 5 τετράγωνα αυτοκόλλητα-χαρτάκια (post-it) διαφορετικού ή ίδιου χρώματος. Οι μαθητές/-τριες, αφού κολλήσουν τα χαρτάκια σε σειρά στο φύλλο εργασίας, σκέφτονται μια δική τους σύντομη ιστορία. Ζωγραφίζουν ή σχεδιάζουν σε κάθε χαρτάκι μια σκηνή, την περιγράφουν γράφοντας 1-2 προτάσεις κάτω από κάθε εικόνα (βλ. **Εικόνα 5**) και παρουσιάζουν την ιστορία τους με προφορική αφήγηση στις υπόλοιπες ομάδες.

Στόχοι (και για τις δύο δραστηριότητες): Οι μαθητές/-τριες:

- να κατανοήσουν πως κατά τη γραπτή ή προφορική αφήγηση μιας ιστορίας πρέπει να δείχνουν ότι τα γεγονότα που αφηγούνται εξελίσσονται μέσα στο χρόνο ακολουθώντας το ένα το άλλο.
- να εμπεδώσουν ότι οι χρόνοι που χρησιμοποιούνται στην αφήγηση είναι ο Αόριστος και ο Παρατατικός.

Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται: Γλωσσική, Λογικο-μαθηματική, Χωρική/Οπτική, Διαπροσωπική**Δραστηριότητα 3^η (ατομική)**

Πριν από τη δραστηριότητα γίνεται διδασκαλία του Αορίστου και του Συνοπτικού Μελλοντα, όπως προβλέπεται από το βιβλίο του δασκάλου (Διακογιώργη κ.ά., 2008β). Μετά από τη διδασκαλία, ο/η εκπαιδευτικός δίνει σε κάθε μαθητή/-τρια ένα φύλλο εργασίας (βλ. **Εικόνα 6**). Στήνει το σκηνικό της δραστηριότητας και στη συνέχεια, έχοντας

ηχογραφήσει το μήνυμα που θα ακούσουν οι μαθητές/-τριες, τους βάζει να το ακούσουν και να συμπληρώσουν τα κενά. Η δραστηριότητα μπορεί να διαφοροποιηθεί για μαθητές/-τριες με μαθησιακές δυσκολίες, δίνοντάς τους για κάθε κενό δύο απαντήσεις, από τις οποίες θα επιλέξουν τη σωστή.

Εικόνα 6: Προτεινόμενο φύλλο εργασίας

Φύλλο εργασίας

Δραστηριότητα: Ο Γρηγόρης έστειλε μήνυμα στον τηλεφωνητή της αδελφής του πριν αναχωρήσει με την υπολοιπή πορεία για τη σπηλιά.

❖ Ακούστε προσεκτικά τι της λέει στο μήνυμα και συμπληρώστε τα κενά με τον κατάλληλο τύπο των ρημάτων που λείπουν.

Γεια σου αδελφούλα μου!

Ήθελα να σου πω ότι δε χρειάζεται να φοβάσαι για εμάς! Άκου προσεκτικά τι _____ την πορεία μας από το μικρό λιμάνι και _____ άφη άφη στους μικρούς βράχους. _____ μπροστά στη σπηλιά και _____ να δούμε τι υπάρχει μέσα. Αν είμαστε τυχεροί _____ το θησαυρό των παρατών. Μην ανησυχείς, _____ σπίν πριν βροδιάσει. Σου υπόσχομαι ότι _____ και δε _____ επικίνδυνα παιχνίδια. Σε χαίρω!

Στόχοι: Οι μαθητές/-τριες:

- να κατανοήσουν ότι ο Συνοπτικός Μέλλοντας χρησιμοποιείται για να αναφερθούμε σε μελλοντικά γεγονότα.
- να διαχωρίσουν τον Αόριστο από το Συνοπτικό Μέλλοντα και να κατανοήσουν ότι ο πρώτος αναφέρεται στο παρελθόν και ο δεύτερος στο μέλλον.
- να μάθουν να αναγνωρίζουν σε ένα κείμενο τους χρόνους των ρημάτων.

Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται: Γλωσσική, Χωρική/Οπτική

4^η Φάση: Αξιολόγηση-Ανακεφαλαίωση

Η αξιολόγηση των μαθητών/-τριών θα έχει τη μορφή διαμορφωτικής αξιολόγησης με βάση το βαθμό κατανόησης και εμπέδωσης που σημείωσαν κατά την ενασχόλησή τους με τις προτεινόμενες δραστηριότητες, καθώς και βάσει των απαντήσεών τους στις ερωτήσεις του/της εκπαιδευτικού.

Δραστηριότητα 4^η (ομαδική)

Η διδασκαλία της υποενότητας ολοκληρώνεται με τη δραματοποίηση της ιστορίας «Το μεγάλο μυστικό» από τους/τις μαθητές/-τριες.

Οι μαθητές/-τριες χωρίζονται σε ομάδες των 7 ατόμων (όσα και οι πρωταγωνιστές) ή ακολουθείται άλλος χωρισμός, ανάλογα με τον συνολικό αριθμό των μαθητών/-τριών. Κάθε ομάδα συγκεντρώνεται σε ένα σημείο της τάξης ή σε κάποιον άλλο χώρο, όπου θα προετοιμάσει την παρουσίασή της. Έπειτα, παρουσιάζει την εκδοχή της στις υπόλοιπες ομάδες και στον/στην εκπαιδευτικό.

Στόχοι: Οι μαθητές/-τριες:

- να αναπαραστήσουν τη σκηνή της αφήγησης μέσω της δραματοποίησης αξιοποιώντας τη «γλώσσα» του σώματος και τις εκφράσεις του προσώπου τους.
- να προσπαθήσουν να μπουν στη θέση των πρωταγωνιστών της ιστορίας και να νιώσουν τα συναισθήματα που ένιωθαν εκείνοι (ενσυναίσθηση).

Τύποι νοημοσύνης που αναπτύσσονται: Κινησθητική, Ενδοπροσωπική, Διαπροσωπική, Γλωσσική.

4. Μεθοδολογία της έρευνας

4.1. Σκοπός και στόχοι της έρευνας

Βασικός σκοπός της έρευνας τέθηκε η εφαρμογή της πρότασης διδασκαλίας στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας που περιγράφηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, καθώς και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της. Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας είναι ίδιοι με εκείνους της πρότασης διδασκαλίας (βλ. υποκεφάλαιο 3.1), οι οποίοι χάριν οικονομίας χώρου δεν αναφέρονται στο παρόν.

4.2. Πληθυσμός και δείγμα της έρευνας

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε ένα τμήμα Δ' τάξης ενός δημοτικού σχολείου της Αθήνας. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 5 μαθητές/-τριες από το σύνολο των 15 μαθητών/-τριών του τμήματος

Η επιλογή του δείγματος της έρευνας έγινε ύστερα από σκόπιμη δειγματοληψία από το σύνολο των μαθητών/-τριών της τάξης. Επιλέχθηκαν μαθητές και μαθήτριες που διέθεταν ανεπτυγμένους συγκεκριμένους τύπους νοημοσύνης, προκειμένου να παρατηρηθούν και να μελετηθούν οι συγκεκριμένες παράμετροι που υποδεικνύουν οι στόχοι της έρευνας. Συνεπώς, επιλέχθηκαν δυο μαθητές με ανεπτυγμένη τη «γλωσσική» νοημοσύνη, ένας με «μουσική», ένας με «λογικο-μαθηματική» και μια μαθήτρια με «χωρική/οπτική» νοημοσύνη. Η διαδικασία που ακολουθήθηκε για την επιλογή των μαθητών/-τριών ήταν η εξής:

Πριν από την εφαρμογή των διδασκαλιών, έγινε από την ερευνήτρια η παρουσίαση της θεωρίας των Π.Τ.Ν. στους/στις μαθητές/-τριες και την εκπαιδευτικό, ακολουθώντας την πρόταση του Armstrong (2000), αναφορικά με τη σημασία της εισαγωγής

των μαθητών/-τριών στις βασικές αρχές της συγκεκριμένης θεωρίας, προσαρμοσμένη στα ηλικιακά και αναπτυξιακά τους δεδομένα.

Μετά από την παρουσίαση δόθηκε ένα φυλλάδιο προς συμπλήρωση σε κάθε μαθητή/-τρια (Κορδαλή, 2016:241-243). Το φυλλάδιο αυτό εμπεριείχε ταξινομημένες σε οχτώ ξεχωριστούς πίνακες (όσοι και οι τύποι νοημοσύνης) προτάσεις που αναφέρονταν σε χαρακτηριστικά της ανθρώπινης προσωπικότητας, οι οποίες ήταν διατυπωμένες με τρόπο που να απευθύνονται σε μαθητές σχολικής ηλικίας. Η διαμόρφωση του φυλλαδίου στηρίχθηκε στη «Λίστα ελέγχου των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης των Μαθητών» (Checklist For Assessing Students' Multiple Intelligences) του Armstrong (2000:24-27).

Έπειτα από τη συλλογή και τη μελέτη των απαντήσεων που δόθηκαν από τους/τις μαθητές/τριες και μετά από συζήτηση με την εκπαιδευτικό της τάξης, σχετικά με τους τύπους νοημοσύνης που αυτοί/αυτές διαθέτουν περισσότερο ανεπτυγμένους, επιλέχθηκαν οι πέντε μαθητές/-τριες που προαναφέρθηκαν. (Προς διευκόλυνση της ανάγνωσης και κατανόησης των αποτελεσμάτων της έρευνας, αναφέρουμε το όνομα κάθε μαθητή/-τριας και τον αντίστοιχο «κυρίαρχο» τύπο νοημοσύνης του/της):

1. Χαρά-Χωρική/Οπτική Νοημοσύνη (Χ./Ο. Ν.)
2. Νίνα-Γλωσσική Νοημοσύνη (Γ.Ν.)
3. Δημήτρης-Μουσική Νοημοσύνη (Μ.Ν.)
4. Νικόλας-Γλωσσική Νοημοσύνη (Γ.Ν.)
5. Ιάσονας- Λογικο-Μαθηματική Νοημοσύνη (Λ.-Μ.Ν.)

Ακολουθώντας την ομαδοσυνεργατική μέθοδο διδασκαλίας και για λόγους διευκόλυνσης της διεξαγωγής της έρευνας, επιλέχθηκε από την ερευνήτρια ο χωρισμός των ομάδων να γίνει με κριτήριο τον «κυρίαρχο» τύπο νοημοσύνης (*χάριν συντομίας Τ.Ν.*) κάθε μαθητή/-τριας ξεχωριστά. Σχηματίστηκαν 3 ομάδες: Η πρώτη ομάδα αποτελούνταν από μαθητές/-τριες με «κυρίαρχο» τον Χωρικό/Οπτικό (Χ./Ο.) και Μουσικό (Μ.) τύπο νοημοσύνης, η δεύτερη από μαθητές/-τριες με «κυρίαρχο» τον Γλωσσικό (Γ.) τύπο νοημοσύνης και η τρίτη ομάδα από μαθητές/-τριες που υπερίσχυε ο Λογικο-μαθηματικός (Λ-Μ.) τύπος νοημοσύνης. Ο χωρισμός των μαθητών/-τριών σ' αυτές τις ομάδες βασίστηκε εξ ολοκλήρου στις διαπιστώσεις που προέκυψαν από τη συμπλήρωση του φυλλαδίου των Π.Τ.Ν. από τους/τις μαθητές/-τριες, που αναφέρθηκε παραπάνω, καθώς και από τη συνέντευξη με την εκπαιδευτικό της τάξης.

4.3. Μέθοδοι συλλογής του ερευνητικού υλικού

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας δράσης, για τη συλλογή του ερευνητικού υλικού χρησιμοποιήθηκαν δύο μέθοδοι: η παρατήρηση και η συνέντευξη.

Η παρατήρηση χρησιμοποιήθηκε τόσο κατά το πρώτο στάδιο της έρευνας όσο και κατά την εφαρμογή της. Κατά το πρώτο στάδιο, η ίδια η ερευνήτρια ανέλαβε το ρόλο του παρατηρητή ορισμένων διδασκαλιών που διεξήχθησαν από την εκπαιδευτικό της τάξης, προκειμένου να συλλεχθούν σημαντικές πληροφορίες για την εκπαιδευτική διαδικασία εν συνόλω αλλά και για τα πρόσωπα που λαμβάνουν μέρος σ' αυτή. Οι πληροφορίες αυτές συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στο σχεδιασμό της έρευνας. Κατά το στάδιο της εφαρμογής σημειώθηκε αλλαγή των ρόλων, καθώς η ερευνήτρια ανέλαβε το ρόλο της εκπαιδευτικού με στόχο την εφαρμογή των προτεινόμενων διδασκαλιών, ενώ η εκπαιδευτικός της τάξης ανέλαβε το ρόλο του παρατηρητή κάθε επιμέρους διδασκαλίας. Ως εργαλείο της παρατήρησης χρησιμοποιήθηκε ένα φύλλο παρατήρησης (Κορδαλή, 2016:244-255), που διαμορφώθηκε από την ερευνήτρια. Αυτό ήταν στοιχειοθετημένο από τα παρακάτω στοιχεία που αφορούσαν στην ανταπόκριση κάθε μαθητή/-τριας απέναντι σε κάθε δραστηριότητα ξεχωριστά και τα οποία αξιολογούνταν σε τετράβαθμη κλίμακα (Καθόλου, Λίγο, Πολύ, Πάρα πολύ):

1. Έδειξε ενδιαφέρον για τη δραστηριότητα από την αρχή.
2. Έδειξε ότι κατανόησε τι του/της ζητήθηκε να κάνει.
3. Εκφράζει απορίες για κάτι που δεν κατανοεί.
4. Συνεργάζεται σε ένα καλό επίπεδο με τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας του/της για την ολοκλήρωση της δραστηριότητας (αν είναι ομαδική).
5. Διατηρεί επικεντρωμένη την προσοχή του/της κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας.
6. Ανταποκρίνεται θετικά στο εποπτικό υλικό (αν υπάρχει).
7. α. Συμβάλλει στην ολοκλήρωση της δραστηριότητας με προσωπικές ιδέες, προτάσεις και εργασία στην ομάδα (αν είναι ομαδική).
β. Εργάζεται πρόθυμα και απρόσκοπτα πάνω στη δραστηριότητα (αν είναι ατομική).
8. Εργάζεται χωρίς να αντιμετωπίζει ιδιαίτερες δυσκολίες.

Ως συμπληρωματικό μέσο συλλογής των ερευνητικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η μαγνητοσκόπηση των διδασκαλιών, ύστερα από σχετική ενημέρωση των μαθητών/-τριών.

Η δεύτερη μέθοδος συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιήθηκε είναι η συνέντευξη και συγκεκριμένα η *μη δομημένη συνέντευξη*, δηλαδή συνέντευξη χωρίς αυστηρά δομημένες ερωτήσεις. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με την εκπαιδευτικό της τάξης, τόσο κατά το στάδιο της προετοιμασίας και του σχεδιασμού της έρευνας, για τη συλλογή βοηθητικών πληροφοριών όσο και μετά το πέρας κάθε επιμέρους

διδασκαλίας, με στόχο τη συμπλήρωση των δεδομένων που συλλέγονταν από τις παρατηρήσεις.

5. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Με βάση την ανάλυση και το σχολιασμό των αντιδράσεων, της ανταπόκρισης και της επίδοσης που σημείωσαν οι μαθητές/-τριες του δείγματος στις δραστηριότητες που πραγματοποιήθηκαν, σταχυολογούνται τα ακόλουθα συμπεράσματα που αφορούν σε κάθε μαθητή/-τρια ξεχωριστά:

1. Χαρά (Χ./Ο.Ν.):

- Η συμμετοχή και το ενδιαφέρον της απέναντι σε δραστηριότητες ζωγραφικής και σχεδίου επιβεβαίωσαν την ανεπτυγμένη «χωρική/οπτική» νοημοσύνη της, οδηγώντας σε θετικά μαθησιακά αποτελέσματα και στην επίτευξη των διδακτικών στόχων του μαθήματος.
- Οι ομαδικές δραστηριότητες «χωρικής/οπτικής» νοημοσύνης παρείχαν την ευκαιρία να αναδειχθούν οι ηγετικές της ικανότητες, κάτι που δεν είχε γίνει φανερό προηγουμένως. Επομένως, μπορεί να λεχθεί ότι ενεργοποιήθηκε ο λανθάνων τύπος «διαπροσωπικής» νοημοσύνης της μαθήτριας.
- Της δόθηκε η ευκαιρία να ενεργοποιήσει τον λανθάνοντα τύπο «σωματικής-κινησθητικής» νοημοσύνης της, κατά τη διεξαγωγή της δραστηριότητας δραματοποίησης, στην οποία ανταποκρίθηκε επιτυχώς.

2. Δημήτρης (Μ.Ν.):

- Ο «κυρίαρχος» Τ.Ν. του ενεργοποιήθηκε μόνο κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης δραστηριότητας που ενσωμάτωνε τη μουσική και το τραγούδι, εκδηλώνοντας θετική ανταπόκριση.
- Οι δραστηριότητες «σωματικής-κινησθητικής» νοημοσύνης (παντομίμα, δραματοποίηση) του έδωσαν την ευκαιρία να ενεργοποιήσει τον αντίστοιχο λανθάνοντα Τ.Ν. του, επιτυγχάνοντας τους τεθειμένους διδακτικούς στόχους.
- Ο μαθητής, αν και πεπεισμένος για τις κακές επιδόσεις του στη ζωγραφική και το σχέδιο, κατάφερε σε σχετικές δραστηριότητες «χωρικής/οπτικής» νοημοσύνης να σημειώσει θετικά μαθησιακά αποτελέσματα.

3. Νίνα (Γ.Ν.):

- Δυσκολεύτηκε αρκετές φορές να εργαστεί απρόσκοπτα στις ομαδικές δραστηριότητες και να συμβάλει στην υλοποίησή τους με προσωπικές ιδέες, προτάσεις και εργασία. Η συνέντευξη με την εκπαιδευτική της τάξης κατέδειξε τα προβλήματα συναισθηματικής φύσης που αντιμετώπιζε η μαθήτρια.

- Ορισμένες δραστηριότητες κατάφεραν να ενεργοποιήσουν ορισμένα λανθάνοντα γνωστικά «κανάλια» της μαθήτριας, όπως οι δραστηριότητες «χωρικής/οπτικής» νοημοσύνης που απαιτούσαν ζωγραφική και σχέδιο.
- Η επιτυχέστερη ανταπόκρισή της σε ατομικές δραστηριότητες φανερώνει ότι η μαθήτρια διαθέτει ανεπτυγμένο τον «ενδοπροσωπικό» Τ.Ν., αν και η διαπίστωση αυτή καλό είναι να αντιμετωπιστεί με κάποια επιφύλαξη, δεδομένων των συναισθηματικής φύσης δυσκολιών που αντιμετώπιζε η μαθήτρια, η μελέτη των οποίων αφίσταται των στόχων της παρούσας έρευνας.
- Ορισμένες δραστηριότητες «χωρικής/οπτικής» και «σωματικής-κιναισθητικής» νοημοσύνης (δραματοποίηση) φάνηκε ότι κέντρισαν την προσοχή και το ενδιαφέρον της μαθήτριας και οδήγησαν σε θετικά μαθησιακά αποτελέσματα.
- Η ενασχόληση με δραστηριότητες «γλωσσικής» νοημοσύνης συνετέλεσε στην ανάδειξη και προώθηση του αντίστοιχου «κυρίαρχου» Τ.Ν. της. Για παράδειγμα, η μαθήτρια συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό με προσωπικές ιδέες και εργασία στη δραστηριότητα σύλληψης, συγγραφής και εικονογράφησης μια ιστορίας.

4. Νικόλας (Γ.Ν.):

- Ο ιδιαίτερα ανεπτυγμένος «γλωσσικός» Τ.Ν. του μαθητή εκδηλώθηκε αλλά και προωθήθηκε σε μεγάλο βαθμό, τόσο σε επίπεδο ομαδικών δραστηριοτήτων όσο και μέσω της συμμετοχής του -γενικά- στο μάθημα.
- Οι δραστηριότητες «σωματικής-κιναισθητικής» νοημοσύνης φάνηκε ότι ενεργοποίησαν τον αντίστοιχο λανθάνοντα Τ.Ν. του μαθητή, στις οποίες ανταποκρίθηκε επιτυχώς.
- Η ενασχόλησή του με δραστηριότητες που απευθύνονταν στον «οπτικο-χωρικό» Τ.Ν., συνετέλεσε στην επίτευξη των τεθειμένων διδακτικών στόχων.
- Ανταποκρίθηκε εξίσου θετικά σε δραστηριότητες που απευθύνονταν στο «λογικο-μαθηματικό» Τ.Ν. (π.χ. κατασκευή νοητικού χάρτη της ιστορίας, ταξινόμηση στοιχείων σε πίνακα), πετυχαίνοντας τους διδακτικούς στόχους.
- Οι ομαδικές δραστηριότητες του έδωσαν την ευκαιρία να ενεργοποιήσει και να αξιοποιήσει τη «διαπροσωπική» του νοημοσύνη, είτε συντονίζοντας την ομάδα είτε συμβάλλοντας στην επιτυχή ολοκλήρωσή τους.

5. Ιάσωνας (Α.-Μ.Ν.):

- Ο «κυρίαρχος» τύπος «λογικο-μαθηματικής» του νοημοσύνης ενεργοποιήθηκε αρκετά μέσω της ενασχόλησης με αντίστοιχες δραστηριότητες, επιφέροντας θετικά μαθησιακά αποτελέσματα.

- Ανταποκρίθηκε θετικά σε δραστηριότητες «σωματικό-κινησιαθητικής» νοημοσύνης, γεγονός που συνέβαλε στην ενεργοποίηση του αντίστοιχου λανθάνοντος Τ.Ν. του.
- Εργαζόταν πρόθυμα σε δραστηριότητες «χωρικής/οπτικής», αλλά και «γλωσσικής» νοημοσύνης (π.χ. δραστηριότητα σύλληψης, συγγραφής και εικονογράφησης μιας ιστορίας), πετυχαίνοντας τους αντίστοιχους διδακτικούς στόχους.
- Η εργασία στην ομάδα τού έδωσε την ευκαιρία να ενεργοποιήσει τον «διαπροσωπικό» Τ.Ν. του, καθώς χρειάστηκε αρκετές φορές να αναλάβει ο ίδιος συντονιστικό ρόλο και μάλιστα σε μια ομάδα όπου υπήρχαν μαθητές/-τριες εσωστρεφείς που αντιμετώπιζαν δυσκολίες στο να εργάζονται σε ομαδική βάση.

Λαμβάνοντας υπόψη τους στόχους της παρούσας έρευνας και συνεκτιμώντας τα παραπάνω συμπεράσματα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι:

- Το μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στο δημοτικό σχολείο μπορεί να αποτελέσει πεδίο ανάπτυξης και προώθησης, όχι μόνο της «γλωσσικής», αλλά και των υπολοίπων οκτώ τύπων νοημοσύνης των μαθητών/-τριών που είναι έκδηλοι ή λανθάνοντες. Αυτό φάνηκε και από τις τέσσερις επιμέρους διδασκαλίες, όπου υλοποιήθηκαν επιτυχώς δραστηριότητες που ενεργοποίησαν τους ξεχωριστούς τύπους νοημοσύνης των μαθητών/-τριών.
- Οι μαθητές/-τριες με ανεπτυγμένους τους άλλους Τ.Ν., πέραν της «γλωσσικής», κατάφεραν να επιτύχουν τους στόχους του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας σε μεγάλο βαθμό, ασχολούμενοι/-ες με δραστηριότητες που ενεργοποιούν και απευθύνονται στο προσωπικό διανοητικό τους προφίλ.
- Οι μαθητές/-τριες με ανεπτυγμένο τον «γλωσσικό» τύπο νοημοσύνης είχαν την ευκαιρία και κατάφεραν να αναπτύξουν περαιτέρω τον «κυρίαρχο» Τ.Ν. τους μέσα από την ενασχόληση με δραστηριότητες που ενέπλεκαν και άλλους Τ.Ν., τους οποίους οι συγκεκριμένοι/-ες μαθητές/-τριες είχαν λιγότερο ανεπτυγμένους ή λανθάνοντες. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ενασχόληση με τέτοιου είδους δραστηριότητες σε καμία περίπτωση δεν απενεργοποίησε τον «γλωσσικό» Τ.Ν., καθώς πολλές απ' αυτές απευθύνονταν ταυτόχρονα στον «γλωσσικό», αλλά και σε άλλον/άλλους Τ.Ν., οι οποίοι αναδύθηκαν και αξιοποιήθηκαν, ενισχύοντας τα μαθησιακά αποτελέσματα.

Αναφορικά με τους περιορισμούς και τα προβλήματα της έρευνας, σημαντικότεροι μπορούν να θεωρηθούν οι περιορισμοί που έθετε ο χρόνος, καθώς δεν ήταν πάντα επαρκής για τη διεκπεραίωση όλων των σχεδιασμένων δραστηριοτήτων. Ένας άλλος περιοριστικός παράγοντας σχετικός με το χρόνο είναι τα απρόβλεπτα γεγονότα που διακόπτουν και εμποδίζουν την ομαλή διεξαγωγή της διδασκαλίας. Επομένως, συνάγεται ότι η εφαρμογή «χρονοβόρων» δραστηριοτήτων πρέπει να μελετάται πολύ

προσεκτικά κατά το σχεδιασμό της διδασκαλίας και πάντα θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη πιθανοί περιοριστικοί παράγοντες.

Τέλος, ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει σε ορισμένα στοιχεία που δεν αφορούν άμεσα την παρούσα έρευνα, αλλά στάθηκαν άξια παρατήρησης και θα μπορούσαν πιθανώς να αποτελέσουν αντικείμενο άλλης μελέτης ή έρευνας. Δραστηριότητες σαν αυτές που εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος, οι οποίες απευθύνονται και ενεργοποιούν τους Τ.Ν. του/της κάθε μαθητή/-τριας ξεχωριστά, εξυπηρετώντας την αρχή της διαφοροποιημένης διδασκαλίας, μπορούν να οδηγήσουν σε θετικά μαθησιακά αποτελέσματα μαθητές/-τριες που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες ή/και συναισθηματικές διαταραχές. Το γεγονός αυτό ήταν εμφανές σε ορισμένους μαθητές κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, το οποίο επισημάνθηκε και από την εκπαιδευτικό της τάξης κατά τη συνέντευξη. Ωστόσο οι μαθητές αυτοί δεν ανήκαν στα παρατηρούμενα υποκείμενα του δείγματος, γι' αυτό και δεν μπορεί να γίνει έκθεση περισσότερων στοιχείων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Armstrong, T. (2000) *Multiple intelligences in the classroom* (2nd ed.). Alexandria, Va. USA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Gardner, H. (1999) *Intelligence reframed: multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (2010) *Frames of Mind: Η Θεωρία των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης*. Αθήνα: Μαραθιά.
- Gardner, H. & Hatch, T. (1989) Multiple intelligences go to school: Educational implications of the theory of multiple intelligences. *Educational Researcher*, Vol.18, No.8, 4-10, SAGE Journals.
- Διακογιώργη, Κ., Μπαρής, Θ., Στεργιόπουλος, Χ. & Τσιλιγκιριάν, Ε. (2008α) *Γλώσσα Δ' Δημοτικού: Πετώντας με τις λέξεις-Βιβλίο μαθητή* (τ.β'). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Διακογιώργη, Κ., Μπαρής, Θ., Στεργιόπουλος, Χ. & Τσιλιγκιριάν, Ε. (2008β) *Γλώσσα Δ' Δημοτικού: Πετώντας με τις λέξεις-Βιβλίο δασκάλου, Μεθοδολογικές οδηγίες*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κορδαλή, Α.Ι. (2016) *Ανάπτυξη των Πολλαπλών Τύπων Νοημοσύνης (Π.Τ.Ν.) των μαθητών/-τριών του Δημοτικού Σχολείου - Παράδειγμα διδασκαλίας στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας στην Δ' Δημοτικού, Διπλωματική Εργασία, Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα.*